

«ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΙ ΑΝΤΙΑΛΟΙ»

Εβδομαδιαία έκδοση του Ιερού Ναού
Αγίων Αποστόλων Πέτρου & Παύλου Πεύκης
Τηλ. 2108027738, E-mail: agioi.apostoloi@gmail.com
www.agioiapistoloi.gr

ΚΥΡΙΑΚΗ 2 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2022.

«ΠΡΟ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ»

Σιθβέστρου Φώμης, Θεαγένους, Θεοπίστου,
Σεργίου και Θεοπέμπτου μαρτύρων, Κοσμά
(Α') Κων/πόλεως, Σεραφείμ εν Σάρωφ.

έτος 14^ο Τεύχος 632

«Θεοφάνεια»

(του Ιωάννου Μ. Φουντούλη, από το βιβλίο του «Λογική Λατρεία», εκδ. Πατερικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσ/νίκη 1971, σ. 354-361-απόσπασμα)

Την 6η Ιανουαρίου εορτάζει η Εκκλησία μας την μεγάλη δεσποτική εορτή των «Θεοφανείων» ή «Επιφανείων» ή «τα άγια Φώτα». Τα προεόρτια της αρχίζουν την επομένη της πρωτοχρονιάς, την 2α Ιανουαρίου. Μέσα στην προπαρασκευαστική αυτή περίοδο ευρίσκεται και η «Κυριακή προ των φώτων». Και αυτή εντάσσεται μέσα στην προεόρτιο λειτουργική ετοιμασία. Στα αναγνώσματα της θείας λειτουργίας της Κυριακής αυτής ακούμε την «Αρχή του Ευαγγελίου Ιησού Χριστού, Υιού του Θεού» από τον πρόλογο του Κατά Μάρκον Ευαγγελίου, που αφηγείται την εμφάνιση του Προδρόμου στην έρημο του Ιορδάνη, το κήρυγμά του και την προφητεία του περί του Χριστού. Ο Ιωάννης εβάπτισεν «εν ύδατι», ο «ισχυρότερός» του όμως, που έρχεται «οπίσω» του, θα βαπτίσει τον λαό «εν Πνεύματι αγίω» (Μάρκ. 1, 1-8).

Στην τετραήμερο προεόρτιο περίοδο, από της 2ας μέχρι της 5ης Ιανουαρίου στοιβάζονται οι κανόνες, τα τριώδια και τα άλλα προεόρτια ιερά άσματα. Εχομε και εδώ την «Μεγάλη Εβδομάδα» των Φώτων, όπως την είδαμε και στα Χριστούγεννα, με την διαφορά ότι ο χρόνος της προπαρασκευής εδώ είναι μικρότερος, λόγω της παρατάσεως των μεθεόρτων των Χριστουγέννων μέχρι της 31ης

Δεκεμβρίου και της εορτής της Περιτομής του Χριστού της 1ης Ιανουαρίου. Και πάλι η επίδραση των ακολουθιών της Μεγάλης Εβδομάδος είναι έκδηλη, λόγω ακριβώς της προσπάθειας παραλληλισμού της εορτής των Θεοφανείων προς το Πάσχα. Και πάλι η προπαρασκευή κορυφώνεται την παραμονή με την λαμπρά ακολουθία των μεγάλων ωρών και του μεγάλου εσπερινού της εορτής. Τα μεθέορτα εξάλλου παρατείνονται επί οκτώ ημέρες μετά την εορτή, με τρεις ημέρες ιδιαίτε- ρως εξαιρούμενες, την επομένη των Θεοφανείων με την εορτή της Συνάξεως του Προδρόμου και Βαπτιστού του Χριστού, 7η Ιανουαρίου, την «Κυριακή μετά τα Φώτα», και την τελευταία ημέρα της εορτής, την απόδοση της 14ης Ιανουαρίου, κατά την οποία ψάλλεται και πάλι ολόκληρη η ακολουθία της εορτής.

Μέσα στο εξαιρετο αυτό λειτουργικό πλαίσιο διαλάμπει η μεγάλη δεσποτική εορτή των Θεοφανείων της 6ης Ιανουαρίου. Η αρχή της είναι ανάλογη προς την εορτή των Χριστουγέννων. Την 6η Ιανουαρίου εόρταζαν κατά το παλαιό ημερολό- γιο το χειμερινό ηλιοστάσιο οι εθνικοί της Αιγύπτου και της Αραβίας. Κατά τις αρ- χές του Γ΄ αιώνας πρώτοι οι αιρετικοί οπαδοί του Βασιλείδου επεχείρησαν την α- ντικατάσταση της ειδωλολατρικής αυτής εορτής με την εορτή του βαπτίσματος του Χριστού. Λίγο αργότερα η Εκκλησία της Ανατολής καθόρισε την 6η Ιανουαρίου ως ημέρα εορτής των Επιφανείων ή Θεοφανείων. Ο απόστολος Παύλος ομιλεί για την «επιφάνειαν της δόξης του μεγάλου Θεού» (Τίτ. 2, 13). Αλλού τονίζει, ότι διά του Χριστού «επεφάνη η χάρις του Θεού η σωτήριος πασιν ανθρώποις» (Τίτ. 2, 11). Ο ίδιος πάλι ομιλεί για τον Θεό, που «εφανερώθη εν σαρκί» (Α΄ Τιμοθ. 3, 16). Κάτω από τις εκφράσεις αυτές του αποστόλου των εθνών αναγνωρίζει κανείς τους τόσο γνωστούς στους εθνικούς όρους «θεοφάνεια» και «επιφάνεια», που σήμαιναν την μεταξύ των ανθρώπων εμφάνιση της θεότητας ή του Θεού-αυτοκράτορος σε κά- ποια πόλη. Στην επιφάνεια των ψευδών θεών και των αυτοκρατόρων η χριστιανική Εκκλησία αντέταξε την επιφάνεια του αληθινού Θεού και βασιλέως Χριστού, την αληθινή Θεοφάνεια. Ακριβώς δε πάλι στην λατρεία του ηλίου, που νικά κατά το χειμερινό ηλιοστάσιο το σκότος της νύχτας, αντιπάρθεσε την λατρεία του αληθι- νού ηλίου, του Χριστού, που ανέτειλε, κατά τον προφήτη Ησαΐα, στον εν σκότει και σκιά καθήμενο κόσμο· «Γη Ζαβουλών και γη Νεφθαλείμ, οδόν θαλάσσης πέραν του Ιορδάνου, Γαλιλαία των εθνών, ο λαός ο καθήμενος εν σκότει είδε φως μέγα, και τοις καθημένοις εν χώρα και σκιά θανάτου, φως ανέτειλεν αυτοίς» (Ησ. 8, 23. 9, 1). Αυτήν εξάλλου την προφητεία ο ευαγγελιστής Ματθαίος εφαρμόζει ακριβώς στην έναρξη της δημοσίας δράσεως του Χριστού, της επιφανείας Του μεταξύ του λαού Του (Ματθ. 4, 12-17). Αυτήν την περικοπή θα ακούσουμε να διαβάζεται κατά την θεία λειτουργία των Θεοφανείων.

Η έννοια όμως αυτή της θεοφανείας ή της επιφανείας του Χριστού δεν ήταν συνδεδεμένη προς ένα μόνο ιστορικό γεγονός του βίου Του. Είδαμε ότι ο Βασιλεί- δης και οι οπαδοί του εόρταζαν την 6η Ιανουαρίου το εν Ιορδάνη Βάπτισμα, κατά το οποίο, σύμφωνα προς την αιρετική τους διδασκαλία, η θεότης σαρκώθηκε στο Χριστό. Αλλά και κατά την ορθόδοξη διδασκαλία το βάπτισμα είναι η απαρχή, η

πρώτη δημοσία εμφάνιση και ανάδειξη του Ιησού ως Μεσσία και Σωτήρα. Κατ' αυτό αναγνωρίστηκε από τον εκπρόσωπο της Παλαιάς Διαθήκης, τον προφήτη Ιωάννη τον Πρόδρομο, που είδε το Πνεύμα το άγιον «καταβαίνον και μένον επ' αυτόν» (Ιω. 1, 32-34) και που άκουσε τη φωνή του Πατρός «Ούτος έστιν ο Υιός μου ο αγαπητός, εν ω ηυδόκησα» (Ματθ. 3, 17. Μάρκ. 1, 11. Λουκ. 3, 22), τη βεβαίωση της υιότητας. Κατά το βάπτισμα εφάνη ο Υιός – Θεός, αλλά και αποκαλύφθηκε ο Θεός – Τριάς, όπως χαρακτηριστικά ψάλλει και ο ποιητής του απολυτίκιου της εορτής: «Εν Ιορδάνη βαπτιζομένου σου, Κύριε, η της Τριάδος εφανερώθη προσκύνησις». Ο Υιός εβαπτίζετο, του Πατρός η φωνή ηκούετο και το άγιον Πνεύμα καθήρχετο εν είδει περιστεράς. «Τριάδος η φανέρωσις εν Ιορδάνη γέγονεν», όπως πάλι υμνωδεί ο ιερός Κοσμάς στο τρίτο τροπάριο της 8ης ωδής του πρώτου κανόνα της εορτής.

Αλλά και με την γέννηση του Χριστού επεφάνη ο Θεός στον κόσμο. Και αυτή λοιπόν συνεορταζόταν με τη βάπτισμα κατά την εορτή της 6ης Ιανουαρίου. Και πάλι νέοι απολογισμοί ήρθαν να δικαιώσουν την κατά την 6η Ιανουαρίου γέννηση του Χριστού, αλλά και τον συνεορτασμό της την ίδια ημέρα με τη βάπτισμα. Ο Χριστός, τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος, έπρεπε να έχει τέλεια και πλήρη όλα όσα αφορούσαν και στον επί γης βίο Του. Τέλεια επομένως έπρεπε να είναι και τα έτη της επιγείου ζωής Του και όχι ελλιπή. Υπολόγιζαν ότι απέθανε επί του σταυρού 6 Απριλίου. Θα έπρεπε, κατά τους ανωτέρω συλλογισμούς αυτή να ήταν και η ημέρα της συλλήψεώς Του από την Παρθένο Μαρία, του Ευαγγελισμού. Επομένως η γέννησή Του μετά εννέα πλήρεις μήνες θα έπρεπε να συμπέσει με την 6η Ιανουαρίου. Εβαπτίσθη «αρχόμενος ωσει ετών τριάκοντα» κατά τον ευαγγελιστή Λουκά (Κεφ. 3, 23), δηλαδή πάλι κατά την 6η Ιανουαρίου, εφ' όσον η τελειότητα θα απαιτούσε και εδώ πλήρη τον αριθμό των ετών από της γεννήσεώς Του κατά την ημέρα της ενάρξεως της δημοσίας Του δράσεως.

Συναφή προς την γέννηση του Χριστού γεγονότα, με τα οποία επεφάνη η Θεότητα του Χριστού, ήσαν και η προσκύνηση των ποιμένων και η δωροφορία των μάγων. Οι πρώτοι ήσαν οι αντιπρόσωποι του Ιουδαϊκού λαού και οι δεύτεροι οι απαρχές των ειδωλολατρών, που αναγνώρισαν και προσκύνησαν πρώτοι τον επιφανέντα Υιό του Θεού. Και ο εορτασμός των δύο αυτών γεγονότων ήλθε να εμπλουτίσει το θέμα της εορτής των Θεοφανείων. Τα εορταζόμενα γεγονότα έγιναν ήδη τέσσερα. Αλλά και πέμπτο γεγονός Θεοφανείας εχομε στην αρχή της δράσεως του Κυρίου. Το πρώτο Του θαύμα στην Κανά της Γαλιλαίας, όπου κατά τον γάμο μετέβαλε το νερό σε οίνο. Και σημειώνει ο ευαγγελιστής Ιωάννης, που αφηγείται το περιστατικό: «Ταύτην εποίησεν αρχήν των σημείων ο Ιησούς εν Κανά της Γαλιλαίας και εφανέρωσε την δόξαν αυτού και επίστευσαν εις αυτόν οι μαθηταί αυτού». Η φανέρωση λοιπόν της θεϊκής δόξας του Χριστού στους μαθητές Του, η αρχή των σημείων Του, το θαύμα του γάμου της Κανά, προστέθηκε στα άλλα τέσσερα εορταστικά θέματα.

Επικρατέστερα όμως ήσαν τα δύο πρώτα εορταστικά θέματα, η γέννηση και η βάπτισμα του Χριστού, που ο συνεορτασμός τους κατά την 6η Ιανουαρίου διατηρήθηκε επί μακρόν στην Ανατολή και μέχρι σήμερα εξακολουθεί να διατηρείται στην αρμενική Εκκλησία. Όταν κατά τον Δ΄ αιώνα εισήχθη από την Ρώμη και στην Ανατολή η εορτή των Χριστουγέννων της 25ης Δεκεμβρίου και βαθμηδόν επικράτησε και σ' αυτή, το εορτολογικό περιεχόμενο της εορτής των Θεοφανείων διασπάσθηκε. Κατά τα Χριστούγεννα εορταζόταν η γέννηση και κατά τα Θεοφάνεια το εν Ιορδάνη Βάπτισμα. Αυτό ακριβώς είναι και το θέμα της σημερινής εορτής των Θεοφανείων.

Η αποσυμφόρηση αυτή δεν έβλαψε, αλλ' αντιθέτως ήταν προς όφελος της μεγάλης εορτής. Η μείωση της επιφανείας της έδωσε τη δυνατότητα της αναπτύξεώς της σε βάθος. Το βάπτισμα του Κυρίου, η κατ' αυτό Θεοφάνεια, οι προτυπώσεις της Παλαιάς Διαθήκης, η επέκτασή του και οι συνέπειές του στη ζωή της Εκκλησίας, έδωσαν θαυμάσια και πλούσια θέματα στους ποιητές των ευχών και των ύμνων της εορτής και στους ιερούς εγκωμιαστές της. Ιδιαίτερη λαμπρότητα της δίδει η ακολουθία του μεγάλου αγιασμού, που σήμερα για την εξυπηρέτηση των πιστών τελείται δύο φορές, την παραμονή και μετά την λειτουργία της εορτής. Είναι μία παραστατική εξεικόνιση του βαπτίσματος του Κυρίου. Πρώτος, απαρχή του νέου λαού και κεφαλή, βαπτίζεται ο Χριστός και αγιάζει την κτίση των υδάτων για να δημιουργηθεί δι' αυτών ο νέος κόσμος, η καινή κτίση, οι νέοι άνθρωποι, οι Χριστοφόροι και Θεοφόροι πιστοί. Κατά την παννουχίδα των Θεοφανείων, μετά τον αγιασμό του ύδατος και την μετάληψη και τον ραντισμό των πιστών, βαπτίζονταν σ' αυτό οι κατηχούμενοι. Ήταν η εορτή «των Φώτων». Του «φωτισμού», του βαπτίσματος του Χριστού και των χριστιανών.

Η υμνογραφία της εορτής των Θεοφανείων είναι απaráμιλλου κάλλους. Σ' αυτήν περιλαμβάνονται έργα διασήμων αρχαίων υμνογράφων από τα λαμπρότερα της υμνογραφίας της Εκκλησίας μας. Στην ακολουθία του όρθρου της ημέρας της εορτής στους ειρμούς του πρώτου κανόνος, ποίημα του Κοσμά επισκόπου Μαΐουμά, του β' ήχου, που ψάλλονται και ως καταβασίες στο τέλος των ωδών, συνδυάζονται κατά ένα θαυμαστό τρόπο τα θέματα της κάθε μιας ωδής προς το θέμα της εορτής: Η διάβαση της Ερυθρός Θαλάσσης και η διά του ύδατος σωτηρία του λαού· ο από τον παντοδύναμο Θεό στηριγμός της ταπεινής Άννας και η συντριβή του δράκοντος στο ύδωρ του βαπτίσματος· η προφητική φωνή του Αβακούμ και η φωνή του βοώντος εν τη ερήμω Βαπτιστού· το ειρηνικό κήρυγμα του Ησαΐα και το σωτήριο για τον Αδάμ έργο του ειρηνοποιού Χριστού στον Ιορδάνη· ο θρήνος «εν θλίψει» του Ιωνά και το κήρυγμα της μετανοίας του Προδρόμου· η δρόσος της καμίνου της Βαβυλώνος το άυλο πυρ που δέχθηκαν τα ρείθρα του Ιορδάνη και η υμνολογία της Μητέρας του βαπτισθέντος. Όλα αυτά, Παλαιά και Καινή Διαθήκη, τύπος και αλήθεια, συμπλέκονται σε μία υπερκόσμια συζυγία.